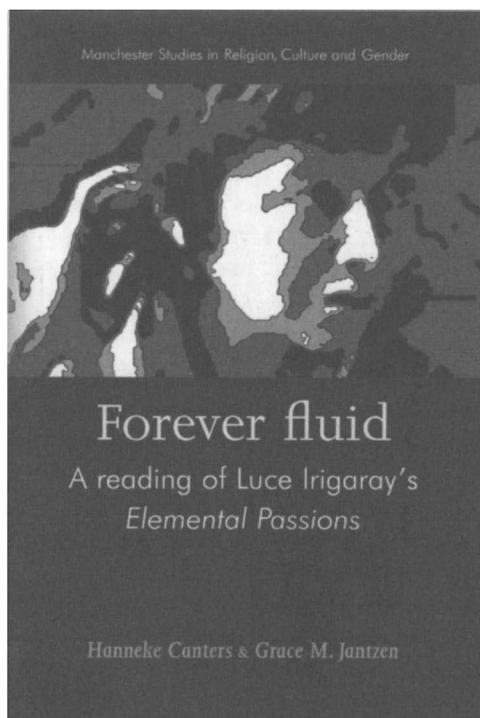

Forever Fluid

A Reading of Luce Irigaray's 'Elemental Passions'

HANNEKE CANTERS & GRACE JANTZEN

Manchester and New York:
Manchester University Press, 2005
200 pagina's, £50,00.
HB 0-7190-6380-9
Manchester Studies in Religion,
Culture and Gender

Hanneke Canters was een veelbelovende academica. Het betreffende boek is een bewerking en uitwerking van haar proefschrift over *Elemental Passions* (1992) van Luce Irigaray. Hanneke Canters stierf in september 2002, een gedeeltelijk manuscript achterlatend. Het manuscript is opgepakt en aangevuld door haar promotor Grace Jantzen. Zij stierf in mei 2006. De academische wereld verliest in hen twee integere en creatieve wetenschappers, met name op het gebied van de (godsdienst) Filosofie en Genderstudies. *Forever Fluid* is een belangrijk boek binnen Genderstudies en het is goed dat Grace Jantzen Hanneke Canters' werk heeft afgerond. Anderzijds draagt het boek nadrukkelijk de sporen van haar ontstaansgeschiedenis – het is niet 'af'.

Forever Fluid is eigenlijk een tweedelig werk. De interpretatie van Luce Irigaray's *Elemental Passions* staat centraal. En langs de lijn van die analyse willen de auteurs komen tot een andere logica, een vloeiende logica in tegenstelling tot de zogenaamde binaire logica van A en niet-A (zwart-wit, man-vrouw, ratio-emotie, geest-natuur enzovoort).

Beide hebben hetzelfde doel, namelijk een radicale kritiek op de westerse, filosofische traditie te leveren. Zoals al langer onderwerp van onderzoek en bekend binnen Genderstudies gaat het om het doorbreken van de masculiene dominantie. In de lijn van de filosofie van de seksuele differentie van Luce Irigaray zetten Canters en Jantzen andere concepten in: passie, materialiteit en belichaming

en daarmee relationaliteit en wederkerigheid. Kenmerken die samenhangen met de notie 'vrouwelijkheid'. In het verlengde van deze concepten komen zij tot een andere filosofie: vloeibaarheid naast starheid/strengheid.

In deel I van het boek zet Canthers uiteen wat volgens haar de gangbare logica is binnen het filosofische discours: Parmenides' binaire logica. Zij zet hier een alternatief tegenover van een eveneens uit de oudheid stammende en door feministische filosofen weer onder de aandacht gebrachte filosoof: Empedocles. Daarnaast behandelt ze meer hedendaagse denkers zoals Bataille, Derrida, Freud en Lacan. Tegenover binaire logica en de Absolute Waarheid komen noties als lichamelijkheid, seksualiteit, geboorte, passie en materialiteit. Met deze denkers komt er ook een andere manier van denken mee, namelijk een zoekende en nooit definitief vindende rationaliteit – in het boek omschreven als een manier van Rabbinen/Joods denken.

In het tweede hoofdstuk gaat Canthers in op de theorievorming van de psychoanalyse en de verhouding van Irigaray tot Freud en met name Lacan. Canthers beschrijft hier de ongemakkelijke relatie die Irigaray heeft tot haar 'meesters', de kritiek op hen, maar ook welke ideeën Irigaray wel van hen overneemt in haar denken over seksuele differentie. Dit hoofdstuk is voor ingewijden een beetje overbodig aangezien daar al veel aandacht aan is besteed. Het is echter een prettige opmaat voor het deel dat hierna komt. In deel II analyseert Canthers heel gedetailleerd het filosofisch-literaire werk van Irigaray *Elemental Passions* (Irigaray, 1992).

In dit tweede deel ligt de kracht en de noodzaak van dit boek. Canthers heeft consciëntieus en creatief, zoekend en vloeiend de dynamiek van de tekst blootgelegd. Irigaray speelt met taal en dichterlijke beelden, en zoekt een weg in een relatie tussen twee mensen van 'het andere geslacht' waarbinnen beide kunnen 'worden'. Canthers geeft ons een analyse om van te smullen onder het motto van het boek: 'Let me go where I have not yet arrived'

(Irigaray, 1992, p. 25). *Elemental Passions* gaat over de strijd van een vrouw naar een vrouwelijke taal en subjectiviteit en de neiging van mannen om haar taal te doen verstommen, de spanning tussen de (psychoanalytische) Liefde en Strijd. Het boek van Irigaray heeft een literair karakter omdat het veelvuldig gebruik maakt van beelden en metaforen die de zoektocht van de vrouw tot subjectwording inzichtelijk willen maken. De beelden geven het proces tot subjectwording een zekere 'vloeibaarheid' en ook benadrukken zij de noodzaak van een andere logica als voorwaarde voor dat proces.

Een minpuntje in dit hoofdstuk is dat Canthers meerdere malen benadrukt slechts een mogelijke interpretatie te geven. Aangezien dit juist een van de belangrijkste thema's is binnen de 'Franse filosofie' had ze hieraan wel iets meer bladzijden mogen besteden. Hoe dan ook komt het eigenzinnige, meerduidige en 'speelse' karakter van Irigaray's filosofie duidelijk in beeld. En met de vruchten van deze analyse gaan we naar hoofdstuk 5.

Zoals Jantzen in haar voorwoord zegt, had Canthers al veel van haar manuscript klaar liggen maar nog niet alles was uitgewerkt. Jantzen doet dat in hoofdstuk 5 'in de geest van'. Ze vat de beelden samen die Irigaray gebruikt in *Elemental Passions*: lippen, een bloem, een lied, een baarmoeder en maagdelijkheid tegenover de afgrond en de spiegel. Met deze samenvatting van de metaforen die Irigaray gebruikt in *Elemental Passions* voegen Canthers en Jantzen – en dit is hun verdienste – iets toe aan de onderzoeksresultaten die er tot nu toe liggen met betrekking tot Irigaray. De kracht, het evocatieve van juist dit aspect van Irigaray's filosofie is binnen de academische discourses onderbelicht en mijns inziens juist zo belangrijk om Irigaray's hele filosofie te kunnen waarderen. Door het aftasten, de vloeiende bewegingen en metaforen laat Irigaray zien hoe een vrouwelijk subject wordt. Hoe zij van object tot subject wordt dankzij en binnen de seksueel differente relatie.

Dan vervolgt Jantzen met deel III: 'critical identities'. Daar gebeurt iets vreemds. Jantzen uit in dit hoofdstuk haar kritiek op Irigaray. Uiteraard is dit gangbaar in wetenschappelijke verhandelingen waarbij je, als denkers, discussies met elkaar aangaat. Maar het probleem is dat ten eerste de kritiek niet bijzonder vernieuwend is: de nadruk ligt volgens haar bij Irigaray te eenzijdig op de seksuele differentie, zij neemt geen enkel ander verschil in oogenschouw als ras, klasse, etniciteit en seksuele geaardheid. Jantzen speelt bovendien naar mijn smaak 'op de persoon'. Dit laatste is merkwaardig gezien Jantzens staat van dienst en deskundigheid. Maar er is meer aan de hand. Het verbaast omdat Jantzen juist een van haar beste studies heeft geschreven in dialoog met Irigaray: *Becoming Divine. Towards a feminist philosophy of religion* (1999).

In dat ontwerp voor een feministische godsdienstfilosofie geeft zij aan dat Irigaray heel belangrijk is geweest voor haar denken. De kritiek sluit ook niet aan bij de eerdere hoofdstukken in het onderhavige boek waarbij Canters juist de kracht van Irigaray's filosofie beargumenteerd en als uitgangspunt voor het verder ontwikkelen van haar eigen filosofie neemt. Het strookt zeker niet met de kern van het boek, hoofdstuk 4, waarin Irigaray juist in al haar rijkheid en veelzijdigheid wordt behandeld. Ondanks de kritiek die Canters en Jantzen hebben op de eenzijdigheid van Irigaray's differentiedenken volgen de auteurs haar filosofie en willen haar een breder kader geven.

Ten slotte krijgt het boek in hoofdstuk 7 haar apotheose. De lijnen die in het boek worden uitgezet komen in dit laatste hoofdstuk samen in het aangeven van een raamwerk voor een 'vloeibare logica': accent op de ontwikkeling van een vrouwelijke subjectiviteit, vloeïend denken in plaats van denken in binaire opposities en de uitbreiding van seksuele differentie naar andere verschillen. De auteurs pleiten hier voor een daadwerkelijke andere logica, gekenmerkt door de ruimte voor tus-

senposities en nuances, beelden en creativiteit. Hier scheiden de wegen van Canters en Jantzen zich nadrukkelijk van Irigaray.

Het zou prachtig geweest zijn als Hanneke Canters haar volgende boek met dit laatste hoofdstuk had kunnen beginnen. Mogen Hanneke Canters en Grace Jantzen rusten in Gods Baarmoeder en hun intelligente en creatieve, feministisch-filosofische ideeën verder groeien tot wij allemaal 'zijn aangekomen waar we nog niet zijn': een samenleving die wordt gekenmerkt door geboorte, groei en vloeibaarheid in plaats van dood en benauwdheid. Verbeelding en creativiteit tegenover de Ene Waarheid.

Sylvia Grevel

Literatuur

- Irigaray, L. (1992). *Elemental Passions*. New York: Routledge. Vertaling van: *Passions élémentaires*. (1982). Paris: Les Editions de Minuit.
- Jantzen, G. M. (1999). *Becoming Divine: Toward a Feminist Philosophy of Religion*. Bloomington: Indiana University Press.